

L'obra de James J. Parsons sobre Espanya

Xavier Sanclimens i Solervicens*

Résumé / Abstract / Resumen

James J. Parsons (Cortland, N.Y., 1915) est l'un des membres les plus remarquables de la géographie culturelle américaine. Intéressé surtout par les vicissitudes et les transformations des paysages tropicaux et méditerranéens sous l'action des cultures humaines, il a porté son intérêt à l'analyse de quelques unes de ces questions dans des régions de l'Espagne: la chasse de l'étourneau, le pâtourage des porcs noirs dans les bois de chênes-verts, l'exploitation du chêne-liège, l'horticulture moderne et le tourisme, dans certaines zones d'Andalousie et d'Extremadure; les problèmes climatologiques, forestiers et migratoires, aux Canaries. Spécialement motivé par des phénomènes concrets dans des espaces concrets, Parsons croit à la singularité des faits géographiques et se montre préoccupé par la disparition de certains aspects des cultures traditionnelles dans les territoires qu'il étudie.

* * *

James J. Parsons (born Cortland, N.Y., 1915) is one of the most outstanding figures in American cultural geography. He has shown a particular interest in the vicissitudes of the transformations of tropical and Mediterranean environments through the interference of human cultures. He has paid special attention to the analysis of some such topics within Spain: starling-shooting, the acorn-hog economy of the oak woodlands, the exploitation of cork oak forest, and modern horticulture and tourism in parts of Andalusia and Extremadura; and climatological, forestry and migration problems in the Canary

* Llicenciat en Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona.

Islands. Parsons is particularly motivated by specific phenomenae in specific places, and firmly believes in the uniqueness of geographical facts. At present he is preoccupied by the disappearance of certain elements of the traditional cultures of the regions which he studies.

* * *

James J. Parsons (Cortland, N.Y., 1915) es una de las figuras más destacadas de la geografía cultural norteamericana. Se interesa, en particular, por las transformaciones de los paisajes tropicales y mediterráneos debidas a la acción de las diversas culturas humanas, y ha estudiado algunas de estas cuestiones en España: la caza del estornino pinto, la economía de las montaneras en los encinares, el aprovechamiento de los alcornoques, y la horticultura moderna y el turismo en zonas de Andalucía y Extremadura, y los problemas climáticos, forestales y migratorios en las islas Canarias. Particularmente motivado por fenómenos concretos en espacios concretos, Parsons cree en la singularidad de los hechos geográficos y, a su vez, se muestra preocupado por la desaparición de algunos aspectos de las culturas tradicionales de las regiones que estudia.

James J. Parsons i la metodologia culturalista¹

Carl O. Sauer² fou l'eminent geògraf nord-americà que va estructurar, amb sòlids fonaments, el caràcter de l'escola culturalista, que s'ha mantingut fins avui dia amb molt poques variacions en la concepció metodològica de la geografia. El forjador de l'escola assentava la figura del geògraf en quatre pilars, que recomanava als seus deixebles:

- a) gust pels mapes;
- b) gust pels viatges i per les descobertes personals del territori;

¹ Aquest article va tenir el seu origen en un treball de curs de l'assignatura Pensament Geogràfic, impartida per Mª Dolors Garcia, cursada a 5è curs de Geografia a la Universitat Autònoma de Barcelona, i va rebre l'empenta definitiva en l'entrevista personal que vam tenir amb el mateix James J. Parsons quan va venir a Catalunya, a la primavera del 1984, convidat pel Departament de Geografia de la UAB, a donar unes conferències sobre les directrius de la geografia cultural americana i sobre els darrers treballs que estava portant a terme.

² Sobre l'obra de Carl O. Sauer i sobre la metodologia de la seva escola, vegeu M. BELLI i I. CLOS, 1983, «Notes a l'entorn del pensament de Carl O. Sauer (1889-1975)», *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, núm. 2, pp. 177-188; y P. CLAVAL, 1974, «La expansión de la geografia cultural», *Evolución de la geografia humana*, Barcelona, Oikos-tau.

- c) capacitat de reflexió sobre el paisatge;
- d) capacitat de comparació i de diferenciació dels elements que componen un paisatge.

James J. Parsons és un escrupolós seguidor d'aquestes directrius del mestre, i les ha convertides en el fonament de la seva metodologia de treball.

Parsons va néixer a Cortland (N.Y.) el 15 de novembre de 1915. Amb una formació acadèmica d'economista a la Universitat de Califòrnia, Berkeley, ha esdevingut un dels membres més destacats de la geografia cultural americana. Des del 1947 exerceix com a professor de Geografia a Berkeley, i ha ocupat destacats càrrecs: president de l'Association of Pacific Coast Geographers, vice-president i president de l'Association of American Geographers, president del California Council for Geographic Education «Arco Award», etc. Ha rebut distincions com l'«Estrella de Oro» de la Governació de Antioquia (Colòmbia) i és Doctor *Honoris Causa* per la Universitat d'Antioquia (Medellín, Colòmbia) i membre honorari de l'Academia Colombiana de Historia. Són especialment remarcables els seus treballs sobre geografia cultural a l'Amèrica llatina: la colonització antioquina a Colòmbia, –tesi doctoral (1949)–, l'equilibri home/tortuga verda al Caribe (1976, i altres treballs força anteriors), el medi natural i les activitats humanes a l'Amèrica central (1955, 1965), etc. A partir del 1960 ha escrit també una sèrie d'articles sobre qüestions geogràfiques a Espanya, que són els que tractarem aquí. Sense intenció de ser exhaustius, podem examinar més de prop algunes de les seves característiques metodològiques:

Passió pel treball de camp. Al marge de la rutina de les aules, el treball que més caracteritza el geògraf és l'observació i l'anàlisi dels fenòmens estudiats a l'espai concret, físic. Segons Parsons, desperta la vivacitat i l'enginy. En canvi, valora molt poc l'humanisme simplement intel·lectual (de l'estil d'Ann Buttimer, sense treball de camp), que considera –tàcticament– un esforç sense sentit geogràfic.

Parsons ha fet diversos viatges a la Península i a les Canàries, aprofitant els anys sabàtics de què gaudeixen els professors nord-americans, i cada un d'aquests viatges ha estat prou profitós, ja que tots ells han generat un o més treballs.

Reserva en la utilització de mètodes estadístics. Si bé accepta plenament la utilització de fonts estadístiques senzilles en la realització dels seus treballs, Parsons és prou reticent a deixar-se endur per la veneració a la matemàtica que tant ha caracteritzat bona part de la geografia americana a partir de la sisena dècada del segle. La pressió dels corrents teòrics i quantitius deu haver estat molt forta quan Parsons manifesta que ja està tip de sentir-se dir

TAULA I

Article	Delimitació de les característiques culturals	Delimitació àrea	Exemple de vicissitud històrica que ha contribuït a la transformació	Exemple de vicissitud recent en el marc dels grans canvis dels darrers anys
1. «Starlings for Seville» (1960a)	Cacera d'estornells amb xarxes als canyissers de ribera	W d'Andalusia, especialment a les ribes del Guadalquivir, a la província de Sevilla	Expansió de l'activitat, a finals del segle XIX, per l'exportació de plomes i pells d'estornell a París, segons els criteris de la moda	Complementarietat alimentària dels baixos sous agraris i de l'atur estacional a la llarga postguerra andalusa
2. «Sobre la caza del estornino pinto (<i>Sturnus vulgaris</i>) en España» (1960b)				
3. «The acorn-horn economy of the oak woodlands of south-western Spain» (1962a)	Pastura de glans en «montanera» dels porcs negres ibèrics	Extremadura, W d'Andalusia i S de Portugal	Complexa legislació escrita i oral sobre la utilització dels alzinars	Arrencament de 50.000 ha d'alzinar per l'establiment dels regadius del Plan Badajoz
4. «Cork oak forests and the evolution of the cork industry in southern Spain» (1962b)	Aprofitament i comercialització de l'escorça de les alzines sureres	Extremadura, serres andaluses, Portugal i NE de Catalunya, dins el marc general dels països mediterranis	Emigració d'empordanesos i de selvatans cap a Extremadura, Andalusia i Portugal, per fer d'empresaris o de tècnics d'explotació surera, entre 1750 i 1850	Decadència de la indústria tapera davant de la competència dels plàstics, excepte en vins i en xampanyes de qualitat
5. «Sand-bed agriculture: a remarkable system for early truck crop production on the arid southeast coast of Spain» (1973a)	Cobriment de la terra hortícola amb sorra de platja per aconseguir alts rendiments i collites primerenques	Costes d'Almeria i de Granada	Precedents ja al segle XIX	Transformació econòmica d'una de les zones tradicionalment pobres de la Península

6. «Southward to the sun: the impact of tourism on the coast of Spain» (1973b)	El turisme de platja	Costa mediterrània d'Espanya	Activitats agràries tradicionals, transformades per la terciarització turística	Especulació del sòl; construcció i urbanització massives a la costa
7. «Drought and hunger on Fuerteventura» (1975)	El difícil equilibri de la supervivència en una illa extremadament seca	Fuerteventura	Emigracions periòdiques cap a Tenerife o Gran Canària, en temps de secada aguda	Grans canvis en pocs anys: promoció turística a Alemanya, dessalatge de l'aigua de mar, etc.
8. «Human influences on the pine and laurel forests of the Canary Islands» (1981)	Les vicissituds dels ecosistemes forestals de pins i de llorens a través dels temps, per l'acció antròpica	Illes Canàries	Intensa explotació de les pinedes per obtenir pega, fusta i llenya	Recuperació de les pinedes per les repoblacions dutes a terme per ICONA
9. «The migration of Canary Islands to the Americas: a continuous current since Columbus» (1983)	Les seculars onades migratòries de canaris cap a Amèrica	Illes Canàries i continent americà	Immigració canària a l'illa de Cuba, que anava substituint progressivament la mà d'obra esclava per l'assalariada, al llarg del segle XIX	Situació actual de les famílies de nissaga canària establertes a Veneçuela
10. «The Canary Islands and America: studies of a unique relationship» (1985)	Els estudis que s'han fet sobre les interrelacions (sobretot, migratòries), entre Canàries i Amèrica	Illes Canàries i continent americà	Especialització dels canaris en el conreu del tabac, a Cuba (segle XIX)	Jornades d'Estudis canàrio-americans, cada any per l'octubre

que tot allò que es fa ha de tenir «rellevància científica»; per contrastar aquesta tendència, l'autor que ens ocupa creu que això no té sentit en uns moments en què la ciència és prou insegura, que en tot cas les ciències humanes ho són perquè els homes es comporten poc racionalment, i que cada vegada es fa més difícil preveure quines seran les reaccions en els problemes que atenyen l'home. En canvi, allò que satisfà a la major part de geògrafs és el coneixement d'un territori concret a través del treball de camp, i no pas les elucubracions teòriques dels laboratoris: «És l'ús competent de les observacions de camp, contràriament a les dades impersonals tretes dels censos o de les pàgines impreses, allò que sovint dóna credibilitat i legitimitat» (1969, p. 1). Fins i tot comenta sarcàsticament que utilitzar els mètodes pretesament «científics» li suposaria un esforç sense compensació: «Confesso una certa inhabilitat per a la precisió d'anàlisi, l'esforç sovint estèril dedicat a l'estadística i a la significativitat» (1977, p. 1).

Plaer de contemplar mapes. Parsons sent pels mapes l'atracció de l'expert que gaudeix fent la seva feina. El mapa és el resum del territori estudiat; o, millor, viscut pel geògraf: «Molts de nosaltres estem en la geografia perquè cal utilitzar els ulls..., l'engrescament pels llocs llunyans, pel colorit dels mapes, pel so de certs topònims...» (1977, p. 2). També creu d'un gran valor la utilització de la fotografia aèria.

Gran interès pels arxius. La possibilitat de consultar —a Espanya i a Europa, en general— arxius que contenen documents antics és una de les eines de treball que més complauen Parsons. Per als seus treballs a Espanya li han estat especialment útils els lligalls dipositats a l'Archivo de Indias de Sevilla. També troba que és una riquesa extraordinària la quantitat de grups locals i comarcals d'estudiosos de temes històrics, econòmics, etnogràfics, agraris, etc., que hi ha disseminats en aquest país des de fa molts anys. Certament, n'hi ha alguns de particularment actius i constants que han contribuït i contribueixen extraordinàriament a l'enriquiment cultural.

Procediments inductius i empírics. El seu mètode de treball és, en tots els casos, inductiu i empíric, i per tant no pretén mai que les seves conclusions siguin objectives i vàlides universalment. Allò que escriu val per al fenomen, per al lloc i per al temps concret, i punt. No obstant, té tot el rigor que confereixen tants anys de professionalitat i una metodologia tàcita però sòlida.

Fixació d'un esquema d'estudi en tres grans apartats (Taula I). Molts dels treballs analitzats estan estructurats en tres grans blocs:

- a) Plantejament del problema cultural i delimitació de l'àrea d'estudi.
- b) Exposició de les diferents vicissituds humanes que han participat en la

transformació d'un element natural relacionat amb el tema, amb especial interès per aquells processos humans que més han amenaçat la conservació d'aquell tret natural indispensable per a la continuïtat d'un implícit «gènere de vida».

c) Finalment, explicació de les darreres vicissituds sofertes pels fenòmens, atesos els grans canvis econòmics i tecnològics dels últims quaranta anys a Espanya.

Cura de l'expressió escrita. Tots els seus textos són redactats amb una sintaxi acurada i una expressió exquisida. La voluntat pedagògica i divulgativa, més que no pas l'afany de la primícia científica, sembla la principal intenció dels seus articles.

Els principis bàsics

1. La seva àrea d'estudi és gairebé sempre el marc d'una societat agrària tradicional: Andalusia, Extremadura, sud de Portugal, Canàries, etc. Ell reconeix que està interessat especialment en dues menes de conjunts geoclimàtics: per un costat, les fràgils masses forestals de climes tropicals, exposades fàcilment a l'acció antròpica (el cas de les pinedes canàries); i per l'altre, els territoris de clima mediterrani amb estius secs i calorosos (el cas d'Extremadura i d'Andalusia). En fer el salt de Califòrnia i de l'Amèrica llatina cap a Europa, sembla perfectament lògica l'opció per la Península Ibèrica i les illes Canàries perquè aquestes àrees mantenen les seves preferències geoclimàtiques i són, alhora, els orígens de molts dels elements culturals que ha estudiat al Nou Món.

2. En principi es dedica poc a problemes derivats de la cultura tecnològica dominant. Més aviat el seu interès se centra en qüestions accessòries, que fàcilment podríem qualificar de fenòmens residuals, encara que sovint seculars: cacera d'estornells (1960a i b), engreix de porcs per pastura de glans (1962a), aprofitament del suro (1962b), etc. Si situem cronològicament els seus treballs, és notable l'evolució de les temàtiques més «exòtiques» o «antropològiques» cap a les pròpiament sòcio-econòmiques rellevants, com és el cas de l'horticultura especulativa (1973a), del turisme de masses (1973b), dels problemes d'equilibri ecològic (1975, 1978) o de les migracions (1983, 1985).

3. Encara que hem observat en els seus escrits alguna petita concessió al paper del medi sobre l'home, la seva línia d'estudi és netament possibilista i antideterminista. El seu interès principal rau en la història de la humanització dels paisatges, i a aquesta finalitat dedica la major part de l'extensió dels seus articles sobre Espanya. N'és un exemple ben representatiu l'estudi de les

vicissituds dels boscos canaris (1981), on es remunta fins a l'arribada dels primers pobladors humans, els *guanches*, i fa una detallada exposició dels diferents tipus de relacions home/bosc que s'han succeït al llarg de la història. Considera, com a bon culturalista, que l'acció antròpica sobre la natura és el principal agent geomorfològic i de transformació de paisatge que interessa a la geografia.

És sorprenent que l'apreciació de l'acció transformadora de l'home, en la mesura de les seves voluntats i possibilitats, que professa l'escola culturalista americana en general, i James J. Parsons en particular, sigui tan aclaparadorament semblant a les directrius de l'escola possibilista francesa, o simplement escola francesa, amb la qual sembla haver tingut pocs contactes. I encara més si tenim en compte que n'existeixen d'altres, de semblances, tan evidents o més: el gust apassionat pels viatges i pels mapes, l'interès per fer treball de camp a peu i amb les antenes ben desplegades («l'espardenya» tan lloada per Pau Vila), el desinterès, o la incredulitat, per la validesa universal dels fets geogràfics, etc. Fóra realment interessant d'estudiar quins van ésser els possibles contactes o influències de la geografia regional francesa, i també de la geografia històrica anglesa i de l'escola alemanya del paisatge. Però ens allunyaria inevitablement del tema.

4. Pel seu mateix caràcter d'estudis de fenòmens concrets en espais concrets determinats pels primers, Parsons no creu en la pretesa *generalitat* dels fets geogràfics. Ben al contrari, està convençut que en les ciències humanes els fenòmens són diferents els uns dels altres, i els problemes que es plantegen en les diferents relacions home-(cultura)-medi són concrets i únics, singulars. Per tant, és un defensor de la *singularitat* dels fets geogràfics. Això no obstant, considera, com el seu mestre Sauer, que l'empirisme, la inducció i la comparació són també elements que cal compaginar amb la descripció.

5. L'anàlisi fenomenològica dels seus treballs no trasllueix gairebé en absolut la seva formació d'economista, i en canvi, acosta la geografia a l'antropologia i a l'etnologia, i recorda que la relació entre home i natura a través de la història passa per uns extensos coneixements de biologia, de geomorfologia, i, evidentment, d'història, tal i com demostra en tots els seus treballs sobre Espanya.

6. Els ecosistemes culturals humans que constitueixen les seves regions d'estudi poden tenir o no límits físics precisos (sí en el cas de les Canàries, no en el cas de la «montanera», per exemple), però en canvi sí que tenen una gran consistència interna respecte a l'exterior. En els seus treballs sembla que el món s'acabi en el mateix àmbit que ocupen. Negligeix en gran part els contextos territorials més amplis i la seva interrelació amb l'àrea i el fenomen d'estudi. Els elements que cohesionen una àrea d'estudi són, doncs, de tipus

cultural i no pas físic (la cacera d'estornells, l'engreix de porcs per pastura de glans, l'explotació del suro, etc.).

7. Una preocupació subjacent a tots els estudis geogràfics de Parsons és la seva inquietud ambientalista-conservacionista. Li interessa la conservació dels elements del medi natural que són útils per al manteniment de les formes de vida tradicionals dels pobles; en canvi, no sembla gaire interessat per l'avenç tecnològic ni per la superació de determinades etapes tradicionals. En aquest sentit, segurament no pot considerar-se'l ecologista. No postula un futur alternatiu, basat en la igualtat social i el millor aprofitament social de les fonts d'energia i de riquesa, sinó més aviat una certa fossilització de situacions tradicionals. Aquesta idea neo-romàntica postula la relació harmònica home-natura, però no es decideix a fer el pas cap a una opció alternativa, sinó que mira de conservar allò que queda. (Aquesta manera d'entendre el conservacionisme és fàcilment utilitzable per les ideologies reaccionàries, que veuen en tot allò que és rural, folklòric o tradicional, una illa de tranquil·litat enmig del mar agitat dels nombrosos problemes socials de les comunitats urbanes industrials tecnològicament avançades.)

8. L'autor repeteix sovint que un geògraf ha de gaudir amb el seu treball. Naturalment, el seu concepte de gaudi i de «divertiment» passa pel dur treball als arxius, a les biblioteques i al camp. I, com a gran mestre que és, intenta encomanar aquesta joia professional a la joventut estudiant, que s'identifica amb la seva manera de veure els fenòmens socials: «La generació a la qual estem ensenyant, brillant i sense perjudicis, sembla que cada cop està més interessada per l'estètica, pels valors humans, i per quelcom que ells anomenen "estil de vida", que no pas per "lleis socials", per anàlisis mecanicistes o per móns de model» (1969, p. 1).

9. Dintre d'una línia de profund respecte a la ciència, postula la seva desmitificació. Per a Parsons, no es pot pretendre objectivitat i validesa universal per als fenòmens geogràfics ni per als humans o socials en general. Accepta plenament la subjectivitat del científic social, i no hi veu inconvenient. No accepta, en canvi, la pretensió de generalitat objectiva que alguns defensen. Allò que el preocupa no és pas establir «lleis socials», sinó analitzar «estils de vida» diferents entre si i ben definits, cohesionats internament.

10. Com a convençut partidari de la interdisciplinarietat, esmenta sempre els tipus més variats de fonts: algunes vegades, geògrafs acadèmics; però també nombrosos estudiosos antics, documents jurídics i notariais, bidlegs, enginyers agrònoms i forestals, polítics, viatgers, etc. Aquest fet dóna als seus escrits una vivesa extraordinària, i els fa semblar obres d'erudits locals per la impressió que dóna de coneixement dels temes i de les zones com si fossin els seus propis dominis.

Els temes

Les activitats depredadores

La cacera. James J. Parsons dedica els seus dos primers estudis sobre terres i temes d'Espanya (1960a i b) a l'anàlisi de l'hàbit de caçar estornells als pobles de la rodalia de Sevilla. Explica amb tot detall els processos que cal seguir per caçar-los: l'estació adequada, els tipus de xarxes-paranys que cal col·locar als canyissers, el nombre d'homes que componen una colla, el procediment de sacrifici dels ocellets, la comercialització, etc.

Aquesta activitat continua avui dia, però més que res per costum i tradició; en canvi, a la llarga postguerra va ésser un complement prou apreciat per a la subsistència diària, especialment a l'hivern.

És ben bé el cas d'un estudi singular que pretén explicar cert fenomen concret i la seva àrea específica de difusió. És un fenomen residual des del punt de vista socio-econòmic, i Parsons no pretén pas negar-ho.

La desforestació. Aquest tema apareix a diferents articles, però especialment a «Human influences...» (1981), i de manera més secundària a «The acorn-horn economy...» (1962a) i a «Cork oak forests...» (1962b). Ja hem comentat la preocupació ambientalista de James J. Parsons, que es manifesta especialment en alguns dels seus treballs que cauen fora del nostre àmbit (1955a), i que pel que fa a la conservació del mantell forestal és especialment sensible: «...és el mantell vegetal, més que qualsevol altra cosa, allò que dona caràcter a una terra» (1977, p. 2).

Les principals accions antròpiques que destaca són:

– Degradació dels alzinars i de les suredes a les serralades bètiques per les activitats tradicionals: tint artesanal, carboneig, pastura excessiva, extracció de llenya i de fusta, i agricultura de «monte hueco», que converteixen progressivament els alzinars en «chaparrales».

– Degradació dels alzinars per les plagues i per la utilització d'insecticides tòxics, tipus DDT.

– Desaparició de gran part dels alzinars bètics per les accions derivades del Plan Badajoz.

– Degradació de les suredes per la primacia dels interessos de l'agricultura sobre els de la indústria artesanal.

– Intensa recessió dels boscos de pi canari a Tenerife, La Palma i Gran Canària, a partir del segle xv, pels següents motius: pastura excessiva de cabres i camells; extracció incontrolada de llenya per a usos domèstics i industrials (font d'energia per als molins sucrrers); tala indiscriminada per obtenir fusta per a la construcció i pega per al calafat dels vaixells; eliminació de

la pinassa per utilitzar-la com a adob agrícola i per empaquetar plàtans; els incendis i l'erosió que resulta de tot plegat.

– Eliminació de gran part de la laurisilva canària per fer terrasses de conreu en zones més o menys humides.

James J. Parsons sol parlar sempre de la desforestació amb un sentit negatiu, encara que en alguna ocasió porti beneficis econòmics o socials (disminució del latifundi absentista (1962a i b) o matèria apreciada i exportable (1981).

Les activitats agràries i la lluita contra l'aridesa

Les tradicionals o de subsistència. Deixant a part les activitats agràries típiques dels ecosistemes mediterranis, que lògicament també tracta de passada o extensament, tals com els oliverars o l'engreix dels porcs negres, es troben especialment interessants les referències als sistemes utilitzats per a lluitar contra l'aridesa del sòl, que és la principal característica física de l'agricultura canària. Per a crear regadius en aquelles terres tan seques s'han desenvolupat una sèrie de ginyos des dels temps de la colonització. Per exemple, a Fuerteventura es recollia l'aigua dels torrents quan, excepcionalment, hi plovia, amb unes canalitzacions que menaven a les terrasses, anomenades «gavias de bebederos». A Tenerife i La Palma existeixen uns extraordinaris sistemes de perforacions horitzontals (anomenats «galerías») que arriben a les vetes d'aigua subterrània i la condueixen a les plantacions de plàtans i de tomàquets; el sistema ha de ser regulat per una complexa legislació i per una autèntica borsa d'aigües. Parsons insisteix en el paper de captadores d'humitat que tenen les masses forestals, i, per tant, en la necessitat de conservar-les.

Les innovadores. Pel que fa a les illes Canàries, ningú no dubta que l'escassetat d'aigua és el problema més gran que tenen plantejat actualment. De tota manera, l'entrada de turisme estranger ha permès una capitalització; a part dels llocs de treball creats, ha possibilitat millores en l'agricultura: actualment, a Fuerteventura, més de 600 molins de vent extreuen aigua subterrània per a regar més de 1000 ha; es potencien productes «nous», com cigrons o blat de moro; es promou el tradicional formatge de cabra, etc. A totes les illes, però singularment a Lanzarote, s'ha desenvolupat un sistema interessant de recobriment de la terra amb cendres volcàniques, que conserven l'escassa humitat. El dessalatge de l'aigua de mar s'ha generalitzat, i actualment s'utilitza per a un ampli ventall d'usos. L'estalvi d'aigua, malgrat tot, és essencial, i actualment l'agricultura comercial utilitza el regatge per goteig.

Un altre fenomen innovador que tracta és el recobriment amb sorra de platja dels conreus hortícoles de les costes àrides del sud-est d'Andalusia (1973a). Encara que el sistema es coneix des de fa molts anys, en els darrers períodes ha conegut un gran apogeu, sobretot amb la implantació dels hivernacles de plàstic. S'aconsegueix elevar la temperatura, i, per tant, s'assoleix artificialment que els estius es desplacin cap a la primavera.

Aquest tema s'allunya definitivament de la línia antropològica, d'història cultural, i se situa plenament en el camp dels estudis geogràfics que tracten d'agents econòmics transformadors de territoris.

La industrialització i la comercialització de productes agraris

L'explotació del suro com a indústria s'ha donat a nuclis aïllats relativament importants, com Sant Feliu de Guíxols, Palafrugell, Jerez de los Caballeros, etc. Però actualment el sector coneix la competència del plàstic i del metall. Parsons ho afirma amb certa recaça i recorda que en els processos de producció, es realitzi on es realitzi, d'alguna manera hi ha l'empremta catalana: «Encara avui, a qualsevol lloc on s'elabori suro, segur que hi trobarem catalans. Aquesta indústria, en certa manera, els és pròpia» (1962b, p. 212).

L'hàbil comercialització dels productes hortícoles primerencs d'Almeria (tomàquets, mongetes tendres, cogombres, melons, etc.) ha permès de conquerir fàcilment els mercats de Barcelona, Madrid i Bilbao, però també els de tota l'Europa occidental. El transport es fa majoritàriament en camió.

Els productes típics de les illes Canàries, especialment els tomàquets i els plàtans, han tingut des de molt antic l'orientació decidida cap a l'exportació. Parsons també hi inclou, ben encertadament, conreus especulatius productors de sodi, com la «barrilla» i la «cochinilla», també completament orientats a l'exportació.

Les migracions

Dedica especial atenció (1983, 1985) a les migracions canàries cap a Amèrica, extraordinàriament importants des del principi, i que han creat nombrosos grups d'origen canari a les Antilles, a Veneçuela, a l'Uruguai, a Texas, a Mèxic, etc. Encara avui l'empremta canària a Amèrica és molt considerable: molts noms apel·latius utilitzats són dialectals canaris; hi ha abundància de topònims, cognoms, termes nàutics, agraris i botànics d'origen canari, i també vestits tradicionals, balls, música, arquitectura popular, medicina, menjars (especialment el *gofio*), tradicions religioses (culte a la Virgen de la Candelaria), etc.

Els fluxos migratoris de contingents canaris cap a Amèrica han estat afavorits pels factors de proximitat, bons vents, abundància de vaixells que feien escala a les illes, manteniment d'una situació de pobresa generalitzada entre els habitants, alta dinàmica demogràfica, etc. Potser no seria agosarat pensar en uns 500.000 migradors al llarg de cinc segles.

També esmenta en diferents ocasions (1975, 1981) les migracions temporals que a causa de les secades extremes realitzaven els habitants de Lanzarote i de Fuerteventura cap a les illes més humides (Tenerife, La Palma). Destaca les emigracions professionals d'experts selvatans i empordanesos en indústria surera amb destí a Andalusia, Extremadura o Portugal.

El turisme

A part de les obligades referències a les particularitats del turisme a Canàries, Parsons aborda, en un article una mica sorprenent per a un culturalista clàssic, la qüestió de l'eclosió del turisme de masses a la costa mediterrània d'Espanya. Després d'esmentar una sèrie de dades que confirmen que el turisme estranger és la principal exportació espanyola, analitza les tipologies turístiques de la Costa Brava, de les Balears i de la Costa del Sol, i el paper transformador que aquesta relativament nova activitat ha representat per als territoris. Potser el que més sorprèn de tot l'article és l'acurada anàlisi de les proporcions de l'especulació del sòl a la costa, així com l'anàlisi de les tècniques de marketing, temàtica eminentment econòmica. No hi falten tampoc referències a la degradació paisatgística causada per l'edificació massiva, accelerada i caòtica.

Obres de James J. Parsons sobre Espanya

1960a

«Starlings for Seville», *Landscape*, 10 (2), pp. 28-31.

1960b

«Sobre la caza del estornino pinto (*Sturnus vulgaris*) en España», *Ardeola. Revista Ibérica de Ornitología*, 6, pp. 235-241.

1962a

«The acorn-horn economy of the oak woodlands of southwestern Spain», *Geographical Review*, 52 (2), pp. 211-235. N'hi ha traducció castellana: «La economía de las montañas en los encinares del suroeste de España», *Estudios Geográficos*, trad. de José Ortega Valcárcel.

1962b

«Cork oak forests and the evolution of the cork industry in southern Spain», *Economic Geography*, 38 (3), pp. 195-214.

1973a

«Sand-bed agriculture –a remarkable system for early truck crop production on the arid southeast coast of Spain», *Proc. Assoc. Amer. Geogr.*, 5, pp. 216-221.

1973b

«Southward to the sun: the impact of tourism on the coast of Spain», *Year-book Assoc. Pacif. Coast Geogr.*, 39, pp. 129-145.

1975

«Drought and hunger in Fuerteventura», *Geographical Review*, 65, pp. 110-113.

1981

«Human influences on the pine and laurel forests of the Canary Islands», *Geographical Review*, 71, pp. 252-271. N'hi ha traducció castellana: «Influencias humanas en los bosques de pino y de laurel de las islas Canarias», publicat en aquest mateix número.

1983

«The migration of Canary Islands to the Americas: a continuous current since Columbus», *The Americas*, Washington D.C., 39, pp. 449-481.

1985

«The Canary Islands and America: studies of a unique relationship», *Latin America Research Review*, 20, 2 (en preparació).

Referències d'altres obres de James J. Parsons

1949

«Antioqueño colonization in Western Colombia», *Ibero-Americana*, 32, University of California Press. N'hi ha traducció castellana: *La colonización en el occidente de Colombia*, Carlos Valencia Editores, Bogotá 1979 (3.ª ed.).

1955a

«The Miskito Pine Savanna of Nicaragua and Honduras», *A.A.A.G.*, 45 (1), pp. 36-63.

1955b

«Gold mining in the Nicaragua rain forest», *Yearbook, Assoc. Pac. Coast Geogr.*, 17, pp. 49-55.

1965a

«Cotton and cattle on the Pacific Lowlands of Central America», *Journal of Interamericana Studies*, 7 (2), pp. 149-159.

1965b

«Vegetations, soils and man of the Caribbean coast of Central America and Colombia», *Comptes rendus, XVIII Congrès Int. de Géographie, 1956, Rio de Janeiro*, 3, pp. 90-97.

1969

«Towards a more Humane Geography», *Economic Geography*, (3), p. 1.

1976

Memorias de Arrecife Tortuga: Historia Natural y Económica de las Tortugas en el Caribe de la América central, Banco de América, Managua.

1977

«Geography as discovery and exploration», *Annals of the A.A.G.*, 67, pp. 1-16.